

Ἐντεῦθεν ἐκκινούσα ἡ Ὀρθόδοξος Θεολογία — περιορίζομαι εἰς τὴν ἑλληνικὴν — διετύπωσεν ὀρισμένας ἀρχὰς πρὸς διαφοροποίησιν τῶν ἐρμηνειῶν αὐτῶν καὶ διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τοῦ Ἑρμηνευτοῦ. Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται οὔτε ἐπισήμως διετυπώθησαν, οὔτε ἐνόητα παρουσιάζουν, διότι ἄλλο ἄλλο κριτήριον ἢ κριτήρια ἐθεώρησεν ὡς ὀρθά.

Ταῦτα εἶναι: 1. Τὸ κριτήριον τῆς «συμφωνίας πρὸς τὸ δόγμα» ἢ «τῆς συμφωνίας πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας»³.

2. Τὸ κριτήριον «τῆς ὁμοφωνίας ἢ τῆς πλειονοψηφίας»⁴ τῶν Ἑρμηνευτῶν.

3. Τὸ κριτήριον τῆς «εἰδικότητος» τοῦ Ἑρμηνευτοῦ καὶ τὸ τῆς «ἀπό σκοποῦ» ἐρμηνείας⁵. Εἰς τὸ κριτήριον τοῦτο θεωρεῖται ὡς ἀντίθετον ἡ ἐρμηνεία, ἡ ὁποία γίνεται ὡς «πάρεργον» ἢ «κατ' ἐφαρμογὴν»⁶.

Ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίστανται αἱ προϋποθέσεις πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνωτέρω κριτηρίων, ἰσχύουν αἱ ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαί:

1. Τῆς «ἀνεξαρτησίας» τοῦ συγχρόνου Ἑρμηνευτοῦ⁷.

2. Τῆς «ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως»⁸ καὶ

3. τοῦ «μονοσημάντου»⁹ ἐκάστου ἐδαφίου τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

Τὰ ἀνωτέρω κριτήρια εἶναι μὲν ὀρθά, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ σήμερον, διότι καθωρίσθησαν a priori. Δὲν προηγήθη δηλ. λεπτομερῆς διερεύνησις τῶν πατερικῶν ἐρμηνειῶν, καίτοι πολλοὶ τῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖοι τὰς διετύπωσαν, εἶχον σοβαρὰν ἀναστροφὴν μετὰ τῶν πατερικῶν ἔργων. Οὗτοι ἐστη-

νω τῶν ὑδάτων». Ὁ Μ. Βασίλειος (MPG 29, 41-42) γνωρίζει, ὅτι ὑπάρχουν δύο δυνατότητες ἐρμηνείας τοῦ στίχου, μία φυσιοκρατικὴ, καθ' ἣν ἡ ἐρμηνευομένη φράσις σημαίνει «τοῦ ἀέρος τὴν χύσιν» καὶ μία θεολογικὴ («Πνεῦμα Θεοῦ, τὸ ἅγιον εἰρηται»). Ὁ Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ (βλ. Σειραὶ ἐνὸς καὶ Πεντήκοντα Ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν Βασιλειῶν. Ἐπιμελεία Νικηφόρου Ἱερομονάχου τοῦ Θεοτόκου, τόμ. Πρῶτος, Πεντάτευχος. Ἐν Λειψία τῆς Σαξονίας 1772) παρατηρεῖ: «εἰ δέ τις ἄνεμον βούλοιο λέγειν τὸ πνεῦμα, οὐχ ἁμαρτήσεται...», ὁ δὲ Κύριλλος (Σειραὶ, ἐνθ' ἄν.) παρατηρεῖ: «αἰνίττεται εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τὴν χάριν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος», ὁ Μ. Ἀθανάσιος (ΒΕΠΕΣ 35, 53) ἐρμηνεύει φυσιοκρατικῶς: «Ποῖον Πνεῦμα ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος; Τισὶ μὲν δοκεῖ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ζωογονοῦν τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν· ἐγὼ δὲ ἀρμοδίως τὸ, ἐπεφέρετο τὴν κινητικὴν τοῦ ἀέρος οὐσίαν φημί παραδηλοῦν, καθὰ καὶ Δαυὶδ περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων φησί: Πνεύσει τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ρυήσεται ὕδατα» (Ψαλμ. 147,7). Τὰ σχετικὰ παραδείγματα δύνανται νὰ πολλαπλασιασθοῦν.

3. Πρβλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Στοιχειώδης Ἱερά Ἑρμηνευτικὴ, ἐν Ἱεροσολύμοις 1902, σελ. 90.

4. Πρβλ. Βασ. Ἀντωνιάδου, Ἐγχειρίδιον Ἱερῆς Ἑρμηνευτικῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1921 σελ. 112 - 113.

5. Πρβλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σελ. 90.

6. Πρβλ. Βασ. Ἀντωνιάδου, ἐνθ' ἄν. σελ. 112 ἐξ.

7. Πρβλ. Βασ. Ἀντωνιάδου, ἐνθ' ἄν. σ. 112.

8. Πρβλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 90.

9. Πρβλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 89.

ρίχθησαν εἰς γενικὰς θετικὴν διαρείνησιν γενεῶν τῶν Ὀρθόδοξων ὀλοκληρωθῆ.

Τὸ πρόβλημα τοῦ καὶ, ἀντὶ τῶν ἐπισημασθέντων: «Πότεν προέβη τμήματος»¹⁰ ἢ, ἀκόμη.

Ἄλλοι συμβαίνει καὶ λατινολόγος, ἡ θεία αἴτη δὲν ὅπως Ἑρμηνευτοῦ - Πατρῆος τοιοῦται ἡ ἐρμηνεία.

(δ) τὸν σκοπὸν, τὸν ἔ

Εἰς τὸ (ε) περὶ τὴν χυσινοσύνης, εἰς τὸ (β) θέσας, λ.χ. ἐπιπέδων ἐρμηνευτικῶν μεθόδων γικτὴ κ.λπ.) καὶ αἱ ἀρχ

10. Βλ. ἐν ἐπισημασθέντων

11. Πρβλ. προηγουμένων Οκτώβρι 1961, σ. 978 - 979.

12. Αἱ φιλοσοφικαὶ ἐρμηνευτικαὶ μέθοδοι, οἷον, ἡ ἐπιπέδων ἀπορρίπτει ἀπὸ τοῦ Ἑρμηνευτοῦ καὶ Πατρῆος 5, 133) καὶ οὐδαμῶς ἐπιπέδων βίου Κωνσταντίας (βλ. τῆς ἑξῆς ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀποστόλου οὐρανοῦ (ἐπεφάνη μὲν περὶ τῶν ἐουκῆς).

13. Παρέλκει ἡ πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος. Διότι ἀπόλυτον ἐκκλ. κίτρον, ἡ ἐρμηνευτικὴ ἐν τῇ πράξει τῆς κανόνα, μία ἐρμηνεία, ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος.

14. Μεταξὺ τῶν ἀρχαῶν στοκεντρικῶν κριτηρίων, ἐπισημασθέντων Πατρῆος, Αἰξήσιος τῆς Ἐκκλ. Σαξονίας (πρβλ. Σπλ. Παπαδοπούλου, Πνευματολογία: αἰτοῦ, σελ. 112) ὁ σκοπὸς τοῦ Γρηγορίου

ρίχθησαν εις γενικὰς ἐντυπώσεις καὶ οὐχὶ εἰς συστηματικὴν ἀναλυτικο-συνθετικὴν διερεύνησιν τῶν ἐρμηνειῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναμένει τὴν παροῦσαν γενεὰν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐρμηνευτῶν, ἵνα δι' ἐπιστημονικῆς διαδικασίας ὀλοκληρωθῆ.

Τὸ πρόβλημα θὰ πρέπει νὰ διερευνηθῆ κατὰ ριζοσπαστικώτερον τρόπον καί, ἀντὶ τῶν ἐτοιμῶν ἀπαντήσεων, νὰ τεθῆ τὸ ἀβιάστως προβάλλον ἐρώτημα: «Πόθεν προέρχεται ἡ ποικιλία τῶν πατερικῶν ἐρμηνειῶν τοῦ αὐτοῦ τμήματος¹⁰ ἢ, ἀκόμη, καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως»;¹¹.

Ὅπως συμβαίνει εἰς πᾶσαν διάγνωσιν, οὕτω καὶ ἐδῶ ἀπαιτεῖται μεθοδικὴ καὶ λεπτολόγος, πολὺπλευρος καὶ ὑπεύθυνος προσπάθεια. Ἡ προσπάθεια αὕτη δέον ὅπως κατευθυνθῆ πρὸς (α) τὴν προσωπικότητα ἐκάστου Ἐρμηνευτοῦ - Πατρός, (β) τὰς ποικίλας προϋποθέσεις, ὑφ' ἧς πραγματοποιεῖται ἡ ἐρμηνεία, (γ) τὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον, ἣν χρησιμοποιεῖ, καὶ (δ) τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει διὰ τῆς ἐρμηνείας.

Εἰς τὸ (α) περιλαμβάνεται ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτοῦ θέσις καὶ ἡ ψυχρὸσύνθεσις, εἰς τὸ (β) ὑπάγονται αἱ θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ προϋποθέσεις, λ.χ. ἀντιλήψεις περὶ κόσμου, χρόνου¹² κ.λπ., εἰς τὸ (γ) ὑπάγονται αἱ ἐρμηνευτικαὶ μέθοδοι¹³ (λ.χ. ἱστοριογραμματικὴ, ἀλληγορικὴ, τυπολογικὴ κ.λπ.) καὶ αἱ ἀρχαὶ (λ.χ. χριστοκεντρικὴ, αὐξήσεως¹⁴ κ.λπ.) καί, τέ-

10. Βλ. ἀν. ὑποσ. ὑπ' ἀριθ. 2.

11. Πρβλ. προχείρως τὸ λήμμα «οὐρανός» ἐν G. Lampe, A Patristic Greek Lexicon, Oxford 1961, στ. 978 - 979.

12. Αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις ἐπιδρῶν θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας. Οὕτως, ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐκ τεσσάρων στοιχείων ἀπορρίπτεται ὑπὸ τοῦ Εἰρηναίου, ὅταν καὶ ὅπως χρησιμοποιοῖται ὑπὸ τῶν Γνωστικῶν Οὐαλεντίνου καὶ Πτολεμαίου (βλ. Ἐλέγχος Ψευδωνύμου γνώσεως Α' XVIII, 1, ΒΕΠΕΣ 5, 133) καὶ οὐδεμίαν ἀντίδρασιν προκαλεῖ, ὅταν καὶ ὅπως χρησιμοποιοῖται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας (βλ. Τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Θεολογίας Γ, 2, ΒΕΠΕΣ 29, 133 - 134). Ἐτερον δεῖγμα ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου (βλ. Σειραί, ἐνθ' ἀν.) ἀπόρριψις τῆς σφαιρικότητος τοῦ οὐρανοῦ («πρῶτον μὲν περὶ οὐρανοῦ, ὅτι μὴ σφαιροειδῆς τυγχάνει, ἀλλ' ἡμισφαιρίῳ μάλ-λον ἔοικώς»).

13. Παρέλκει ἡ παράθεσις ἐρμηνειῶν τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου καὶ διὰ ποικίλων ἐρμηνευτικῶν μεθόδων. Δεδομένου ὄντος ὅτι οὐδεμία ἐρμηνευτικὴ μέθοδος περιεβλήθη μὲ ἀπόλυτον ἐκκλ. κῦρος, ἡ ἀξιολογικὴ κρίσις τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ αὐτοῦ στίχου καθίσταται δυσχερής. Ἐν τῇ πράξει τῆς ὀρθοδόξου Θεολογίας τὴν πρώτην θέσιν καταλαμβάνει, κατὰ κανόνα, μία ἐρμηνεία, ἡ ὁποία προκύπτει διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἱστοριογραμματικῆς μεθόδου.

14. Μεταξὺ τῶν ἀρχῶν πρωτεύουσαν θέσιν καταλαμβάνει ὁ «Χριστός», ἄρα τὸ χριστοκεντρικὸν κριτήριον, ἔπεται τὸ τῆς «αὐξήσεως» (πρβλ. καὶ Στυλ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Πατέρες, Αὐξήσις τῆς Ἐκκλησίας, Ἅγιον Πνεῦμα, Ἀθήναι 1970) καὶ τῆς «συμπληρώσεως» (πρβλ. Στυλ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς Πνευματολογίας αὐτοῦ, σελ. 142 ἐξ.). Λίαν χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ Ἀπολογητικοῦ πρὸς Πέτρον τὸν ἀδελφὸν

λος, εις τὸ (δ) ὑπάγεται ὁ ἀπολογητικός, ὁ ἀντιρρητικός, ὁ ἀντιαιρετικός καὶ ὁ πρακτικός (ἠθικός) κ.λπ. σκοπὸς τοῦ συγγραφέως¹⁵.

Μόνον ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω, εἶναι δυνατόν νὰ χωρήσωμεν εἰς προτάσεις πρὸς ταξινόμησιν, ἐξ ὧν αὐτομάτως θὰ προέλθῃ καὶ ἡ ἀξιολόγησις. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ θέματος δημιουργεῖται ἕν ἐρώτημα : Προηγεῖται ἡ ταξινόμησις καὶ ἔπεται ἡ ἀξιολόγησις ἢ προηγεῖται ἡ ἀξιολόγησις καὶ ἔπεται ἡ ταξινόμησις ;

Εἶναι φανερόν ὅτι τὰ χρησιμοποιηθέντα κριτήρια πρὸς ταξινόμησιν ἀποβαίνουν, ἐμμέσως, καὶ ἀξιολογικὰ τοιαῦτα καὶ ἐπομένως ταξινόμησις καὶ ἀξιολόγησις συνυπάρχουν καὶ τελοῦνται ταυτοχρόνως. Συνεπῶς, ἡ προτεινομένη μέθοδος, δύναται νὰ ὀνομασθῇ «ἀξιολογικὴ ταξινόμησις».

Αἱ προτάσεις

Προβαίνομεν εἰς τὴν διατύπωσιν προτάσεων, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν (α) τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς μεθόδους, (β) τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἔργου, (γ) τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὸν φορέα.

Βασικῶς ἡ ταξινομήσις τῶν ἐρμηνειῶν πρέπει νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν 4 παραγόντων, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἤδη ἐλέχθη, συμβάλλονται εἰς τὴν διαφοροποίησιν τῶν ἐρμηνειῶν.

Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ γίνῃ : 1) διάκρισις μεταξὺ «παραγωγικῆς» καὶ «ἐπαγωγικῆς» ἐρμηνείας, καὶ «ἐρμηνείας» καὶ «χρήσεως» τῆς Π. Διαθήκης, 2) διαίρεσις ἀναλόγως τῆς ἐκκλ. εὐθύνης τοῦ Ἑρμηνευτοῦ, 3) ταξινομήσις ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐρμηνευομένου τμήματος (ὄροι, φράσεις, στίχοι, τμήμα) καὶ 4) ταξινομήσις ἀναλόγως τῆς σχέσεως ἢ ἀποστάσεως ἀπὸ τὸ πρωτότυπον κείμενον (ἀπόρροια τῆς ἀρχῆς τῆς «αὐξήσεως»).

Ἡ ἐρμηνεία τῆς Π. Διαθήκης εἰς τὰ πατερικὰ ἔργα εἶναι π α ρ α γ ω γ ι κ ῆ ἢ ἐ π α γ ω γ ι κ ῆ. Καὶ παραγωγικὴ εἶναι, ὅταν προτάσῃται τὸ κείμενον καὶ ἔπωνται αἱ ἔννοιαι τούτου. Ἄλλοτε μὲν αἰτιολογεῖται τὸ ἐν-

αὐτοῦ περὶ τῆς Ἐξαήμερου (MPG 33, 64 «... ἂ γὰρ ἐκεῖνος (δηλ. ὁ Μωϋσῆς) εἶπεν ἐν ὀλίγοις καὶ εὐπεριγράπτοις τοῖς ρήμασι, ταῦτα διὰ τῆς ὑψηλῆς φιλοσοφίας ὁ διδάσκαλος ἡμῶν [δηλ. ὁ Μ. Βασίλειος] αὐξήσας, οὐχὶ ἄσταχυν, ἀλλὰ δένδρον ἐποίησε κατὰ τὸν ὁμοιωθέντα τῇ βασιλείᾳ τοῦ σινάπεως κόκκον»).

15. Οὗτω διάφορον σκοπὸν ἐπιδιώκει ὁ Βασίλειος Ἀγκύρας (Περὶ τῆς ἐν Παρθενίᾳ ἀληθοῦς ἀφθορίας 55, 2-8, ἐν ΒΕΠΕΣ 29, 271), δηλονότι τὴν ἀξιολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ μοναχισμοῦ· διάφορον ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωματεῖς Β', κεφ. 23, ΒΕΠΕΣ 7,359), γράφων «...τέλειος γὰρ ὁ πεποικῶς ἐξ αὐτοῦ τὸν ὅμοιον, μᾶλλον δὲ ἐπειδὴν κάκεινον τὸ αὐτὸ πεποικῶτα ἐπίδη, τοῦτέστιν ὅταν εἰς τὴν αὐτὴν καταστῆσι φύσιν τὸ τεκνώθεν τῷ τεκνώσαντι»· διάφορον αἱ Διαταγαὶ Ἀποστόλων (ΣΤ', 28, ΒΕΠΕΣ 2, 114), ὅταν ἐρμηνεύουν «εἰ τοίνυν θεοῦ βουλήσει παραλλαγὴ σχημάτων γέγονεν πρὸς γένεσιν πλήθους, ἄρα κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην καὶ ἡ συνέλευσις τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ».

νοολογικῶν παραγωγικῶν προτάσεων, ἡ νοῦν ἀναπολόγηται

Ἡ παραγωγικὴ δυνατόν, ἐξ ἀπόψεως λέξιν, ἢ μίαν μίαν στίχου, ὅπου ἔργον

Ἐπαγωγικὴ τοῦτο καὶ ἔπειτα τὸ

Εἰς τὴν περίπτωσιν εἶναι ἡ ἀρετήρια τῶν

τὴν αἰτιολόγησιν ἢ ὅτι

Ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς

τῆς τῶν ἐννοιῶν. Τὸ

στὴ ἡ αἰτιολόγησις, ἡ

ριστὴν τῆς ἀρετήριας, ἡ

ἐννοιῶν, αἱ ὁποῖαι τῶν

ἐννοιῶν τεκμηριώσιν ἢ

αὐτοῦ ἀπορρέουσι ἐν

μετὰ ἐξοικειωμένῃ εἰς

καὶ τὸ στοιχειώτατον

γραφίαν.

Καὶ εἰς τὴν ἐπαγω-

λῆς, δυσκολίᾳ κ.ο.κ. ἐπὶ

τὸ «ἔρμηνεον» καὶ τὸ «

νετικῶς προβληματισμῶν

ὅτι ἐρμηνεύεται ὁ στίχ

Διάκρισις μεταξὺ «ἐρμ

Π. Διαθήκης παρα

Ὅταν τὸ ἔδαριον τ

ἔργον καὶ δὲν ἐρμηνεύ

ἄρα ὁράσις, εἰκάν, μ

σιν τοῦ ἔδαριου καὶ οὐ

συγγραφῆς δὲν ἦτο οὐ

Ἡ χρῆσις οὐδεμιᾶν ἔ

νοιολογικόν περιεχόμενον τοῦ στίχου, ὁπότε ἔχομεν ἐνσυνειδήτον ἐρμηνευ-
τικὴν προσπάθειαν, ἄλλοτε δὲ δὲν αἰτιολογεῖται, ὁπότε ἔχομεν ἔκθεσιν ἐν-
νοιῶν ἀναιτιολόγητον.

Ἡ παραγωγικὴ, ἠτιολογημένη ἢ ἀναιτιολόγητος, ἐρμηνεία εἶναι
δυνατὸν, ἐξ ἀπόψεως ἐκτάσεως, νὰ καλύπτῃ ἐν σκέλος τοῦ στίχου, ἢτοι μίαν
λέξιν, ἢ μίαν μόνον ἐννοιαν αὐτοῦ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς μέχρι ὀλοκλήρου τοῦ
στίχου, ὁπότε ἔχομεν μονοσκελῆ ἐρμηνείαν, δυσκελῆ κ.ο.κ.

Ἐπαγωγικὴ δὲ εἶναι ἡ ἐρμηνεία, ὅταν προτάσσονται αἱ ἐννοιαὶ
τούτου καὶ ἔπεται τὸ ἐδάφιον.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ χωρίον ἐπέχει θέσιν τεκμηρίου καὶ δὲν
εἶναι ἡ ἀφετηρία τῶν διατυπωθεισῶν ἐρμηνειῶν. Αὐτὸ τὸ χωρίον ἀποτελεῖ
τὴν αἰτιολόγησιν ἢ ἀπόδειξιν τῆς ὀρθότητος τῶν προεκτεθεισῶν ἐννοιῶν.
Ἡ σχέσις μεταξὺ χωρίου καὶ ἐννοιῶν εἶναι σχέσις ἀποδεικτικῆ τῆς ὀρθό-
τητος τῶν ἐννοιῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐννοία τοῦ χωρίου θεωρεῖται γνω-
στὴ ἢ αὐτονόητος, διὸ καὶ οὐδεμίαν προσπάθειαν καταβάλλεται πρὸς κατοχύ-
ρωσιν τῆς ὀρθότητος τῆς ἐρμηνείας. Κατὰ συνέπειαν, ὁ παρακολουθῶν τὰς
ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι προτάσσονται τοῦ χωρίου, δύναται νὰ ἀντιληφθῇ ποῖα
ἐννοία τεκμηριούται διὰ τοῦ χωρίου καὶ ἄρα ποῖα θεωρεῖται, ὅτι εἶναι ἡ ἐξ
αὐτοῦ ἀπορρέουσα ἐννοία. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶναι εὐχερές, διότι δὲν εἴ-
μεθα ἐξωκειωμένοι εἰς τὴν ἀντίστροφον θεώρησιν τῆς ἐννοίας ἐνὸς χωρίου
καί, τὸ σπουδαιότερον, ἀγνοοῦμεν τὰς ἐρμηνευτικὰς προϋποθέσεις τοῦ συγ-
γραφέως.

Καὶ εἰς τὴν ἐπαγωγικὴν ἐρμηνείαν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ μονοσκε-
λῆς, δυσκελῆς κ.ο.κ. ἐρμηνεία. Τὸ κύριον γνώρισμα τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς εἶναι
τὸ «ἐμμεσον» καὶ τὸ «αὐτονόητον». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁ ἐρμη-
νευτικὸς προβληματισμὸς καί, ὡς ἐκ τούτου, δὲν γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτόν,
ὅτι ἐρμηνεύεται ὁ στίχος.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπαγωγικῆς ἐρμηνείας ὑπάρχει δυνατότης συγχύ-
σεως: Ἡ ἀπλῆ, μορφολογικὴ χρῆσις τοῦ χωρίου, διὰ καλολογικοὺς σκο-
ποὺς, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐρμηνεία τούτου.

**Διάκρισις μεταξὺ «ἐρμηνείας» καὶ «χρήσεως» τῆς Γραφῆς εἰς τὰς ἐκ τῆς
Π. Διαθήκης παραθέσεις τῶν Πατέρων (ἐπαγωγικὴ ἐρμηνεία)**

Ὅταν τὸ ἐδάφιον τῆς Π. Διαθήκης ἀπαντᾶται εἰς ἓν, μὴ ἐρμηνευτικὸν
ἔργον καὶ δὲν ἐρμηνεύηται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται ὡς
ῥαεῖα φράσις, εἰκὼν, μεταφορά, ἀλληγορία κ.λπ., τότε ἔχομεν ἀπλῆν χρῆ-
σιν τοῦ ἐδαφίου καὶ οὐχὶ ἐμμεσον ἐρμηνείαν, καθ' ὅσον ἡ πρόθεσις τοῦ
συγγραφέως δὲν ἦτο οὔτε λανθανόντως ἐρμηνευτικὴ.

Ἡ χρῆσις οὐδεμίαν ἐρμηνευτικὴν ἀξίαν ἔχει, καίτοι μαρτυρεῖ τὴν ἔκτασιν

Ερμ

γνώσεως τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, διότι ὑπηρετεῖ τὴν γλωσσικὴν ἔκφρασιν καὶ οὐχὶ τὰς ἐννοίας. Τοιοῦτου εἴδους χρήσεις τῆς Π. Διαθήκης ἀφθονοῦν εἰς τὴν Ὑμνογραφίαν. Ἡ διάγνωσις ὁμῶς τῆς λανθανούσης ἐρμηνευτικῆς βουλήσεως, ἡ ὁποία διακρίνει τὰς ἐμμέσους ἐρμηνείας ἀπὸ τῆς ἀπλῆς χρήσεως, ἀπαιτεῖ κόπον πολὺν πρὸς ἀνάλυσιν ὄλων τῶν ἐννοιῶν τοῦ πατερικοῦ τεμαχίου, τὸ ὁποῖον, δίκην γλωσσικοῦ περιβάλλοντος (context), περικλείει τὴν παλαιδιαθητικὴν παράθεσιν. Ἡ σύγκρισις τῶν ἐννοιῶν πρὸς τὴν βασικὴν ιστορικογραμματικὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου καὶ ὁ τρόπος συνδέσεως τούτου πρὸς τὸ πατερικὸν κείμενον, θὰ ἀποκαλύψουν εἰς τὸν πεπειραμένον Ἑρμηνευτὴν, ἐὰν ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου ἢ ἡ μορφή συνδέεται μὲ τὸ πατερικὸν κείμενον. Ἐπομένως τὸ ἐννοιολογικὸν «κοινόν» καὶ οὐχὶ ἡ μορφολογικὴ ἄρμονία μεταξὺ παραθέσεως καὶ πατερικοῦ κειμένου μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς ἢ μὴ προθέσεως τοῦ συγγραφέως.

Διαίρεσις τῶν ἐρμηνειῶν ἀναλόγως τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐθύνης τοῦ Ἑρμηνευτοῦ καὶ τοῦ μέσου πραγματοποιήσεως αὐτῶν

Ὁ ὀρθόδοξος Ἑρμηνευτής, ὁ ὁποῖος θὰ προσφύγῃ εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν παράδοσιν τῆς Π. Διαθήκης (ἅς μοι ἐπιτραπῇ αὐτὸς ὁ περιορισμὸς, καίτοι τὰ προβλήματα εἶναι κοινὰ καὶ διὰ τὴν Παλαιὰν καὶ διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην), εὐρίσκειται πρὸ πέντε κατηγοριῶν ἐρμηνειῶν. Αὗται εἶναι :

α) Ἑρμηνεῖαι ἐπίσημοι, διότι φέρουν τὸ κύρος συνοδικῆς ἀποφάσεως καὶ ὑποδιαίρουνται ἀναλόγως τοῦ κύρους τῆς συνόδου, ἡ ὁποία ἔκαμε τὴν ἐρμηνείαν (τοπικὴ, οἰκουμενικὴ κ.λπ.).

β) Ἑρμηνεῖαι συστηματικαί, διότι πρόκειται περὶ τῶν ἐρμηνειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο συστηματικῶς καὶ ἐκ προθέσεως ὑπὸ τῶν Ἑρμηνευτῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὗται ὡς πρὸς τὴν μέθοδον εἶναι παραγωγικαὶ καὶ ἄμεσοι.

γ) Ἑρμηνεῖαι ἔμμεσοι ἢ ἐπαγωγικαί, διότι ἐγένοντο ἄνευ τῆς προθέσεως τοῦ συγγραφέως, εἶναι ἀθόρητοι καὶ εὐρίσκονται ἐγκατεσπαρμέναι εἰς τὰ μὴ ἐρμηνευτικὰ ἔργα τῶν Πατέρων.

δ) Ἑρμηνεῖαι ὕμολογικαί, διότι ἐπραγματοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ὑμνογράφων καὶ ἔχουν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν προηγουμένην κατηγορίαν, εἶναι δηλαδὴ ἔμμεσοι.

ε) Ἑρμηνεῖαι ζωγραφικαί: Ἡ εἰκὼν καὶ γενικῶς ἡ ζωγραφικὴ παράτασις συνιστᾷ ἐρμηνευτικὴν μέθοδον καὶ μέσον, διὸ καὶ φαίνεται ἀναγκαῖα ἢ συμπερίληψις εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν παράδοσιν καὶ τῶν ζωγραφικῶν παραστάσεων γεγονότων, προσώπων καὶ ἰδεῶν τῆς Π. Διαθήκης, ἰδίως τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ἀπαντωμένων.

Ταξινόμησις ἐρμηνειῶν

Καὶ τὸ κριτήριον εἰρητικῶν διδασκαλιῶν ταξινόμησις τῶν ἐρμηνειῶν (ἰουδαϊκῶν) εἶναι πρὸς

Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἐστὶν

Ὁ μελετητὴς τῆς εἰς ὅποιον ἀποφύγῃ :

1. εἰς τὴν ἐννοίαν

2. εἰς τὴν ἐννοίαν

3. εἰς τὴν ἐννοίαν

4. εἰς τὴν ἐννοίαν

γινόμενος ἢ ἐπαγωγὴν

5. εἰς τὴν ἐννοίαν

τῶν τοιαύτων τῆς Π. Διαθήκης ἢ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐθύνην καὶ δὲν πρέπει

Ταξινόμησις τῶν ἐρμηνειῶν κείμενων ἢ τῶν ἐρμηνειῶν

Διδομένης δὲ τῆς εὐθύνῃς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐθύνην εἶναι τὸ κριτήριον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐθύνην καὶ δὲν πρέπει

Ὁρμηνεῖαι τῶν ἐρμηνειῶν

Τὸ προκείμενον ἐρμηνεῖαι ὀρθόδοξος ἐκκλησιαστικὸν Κέντρον (Ο.Ε.Κ.) Πατερικῶν Ἑρμηνειῶν συλλογὴ καὶ ἀποδείξις Ἑπειδὴ ἐν κέντρον εἶναι δυνατὴ ἢ παρὰ ὀρθόδοξου χάρος Π. Διαθήκης καὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ἀπο

Ταξινομήσις ἀναλόγως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσεως τοῦ Ἑρμηνευτοῦ

Καὶ τὸ κριτήριον τοῦτο ἐπιδέχεται διαίρεσιν πολλαπλῆν, διότι ὀλίγων αἰρετικῶν ὀλόκληρον τὸ ἔργον εἶναι αἰρετικόν. Ὅπωςδήποτε ἡ ἰδιαιτέρα ταξινομήσις τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἐξωχριστιανικῶν ἑρμηνειῶν (λ.χ. ἰουδαϊκῶν) εἶναι πολὺ χρήσιμος.

Εἶδη ἑρμηνειῶν ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἑρμηνευομένου τμήματος

Ὁ μελετητὴς τῆς ἑρμηνευτικῆς παραδόσεως εὐρίσκειται πρὸ ἑρμηνειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν :

1. εἰς τὴν ἔννοιαν μιᾶς μόνον λέξεως, ἢ ἑνὸς ὄρου,
2. εἰς τὴν ἔννοιαν μιᾶς φράσεως,
3. εἰς τὴν ἔννοιαν ἑνὸς στίχου αὐτοτελῶς λαμβανομένου,
4. εἰς τὴν ἔννοιαν ἑνὸς στίχου συνδεομένου ἐννοιολογικῶς πρὸς προηγουμένους ἢ ἐπομένους στίχους,
5. εἰς τὴν ἔννοιαν ἑνὸς στίχου ἑρμηνευομένου ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων τοιούτων τῆς Παλαιᾶς ἢ καὶ τῆς Κ. Διαθήκης («μωσαϊκά»).

Ἡ διαφοροποίησις αὕτη τῶν ἑρμηνειῶν ἀποτελεῖ κριτήριον ταξινομήσεως καὶ δὲν πρέπει νὰ παραθεωρῆται.

Ταξινομήσις τῶν ἑρμηνειῶν ἀναλόγως τῆς σχέσεως πρὸς τὸ πρωτότυπον κείμενον ἢ τὰς μεταφράσεις

Δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ συνήθως χρησιμοποιουμένη μετάφρασις διαφέρει εἰς τινα σημεῖα ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου, καὶ γνωστοῦ ὄντος, ὅτι αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν διέλαθον τῆς προσοχῆς τῶν πατέρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἡ διαφοροποίησις αὕτη θὰ διαφωτίσῃ καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑρμηνευτικῆς ἀρχῆς τῆς «αὐξήσεως», περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν οἱ μεγάλοι Πατέρες.

Ὁργάνωσις τοῦ ἔργου, φορεὺς καὶ δαπάνη

Τὸ προεκτεθὲν ἔργον εἶναι μακρᾶς πνοῆς καὶ ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν ὀργάνωσιν. Ὁργάνωσις, ἐν προκειμένῳ, σημαίνει ἴδρυσιν Ὁρθοδόξου Ἑρμηνευτικοῦ Κέντρου (Ο.Ε.Κ.), τοῦ ὁποίου βασικὸν ἐξάρτημα θὰ εἶναι ἡ «Τράπεζα Πατερικῶν Ἑρμηνειῶν» (Τ.Π.Ε.), διότι ἀσφαλῶς πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ συλλογὴ καὶ ἀποδελτίωσις τῶν δεκάδων χιλιάδων ἑρμηνειῶν ἑνὸς βιβλίου. Ἐπειδὴ ἓν κέντρον μικρᾶς δυναμικότητος θὰ ἦτο βραδείας ἀποδόσεως, εἶναι δυνατὴ ἡ παράλληλος ἴδρυσις παρομοίων κέντρων εἰς διαφόρους Ὁρθοδόξους χώρας. Παράλληλος καὶ συντονισμένη ἐργασία εἶναι δυνατόν νὰ συμκρῖνῃ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον.

Τὸ σχέδιον ἔχει ὑπ' ὄψιν του, κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν ἐρμηνευτικὴν παράδοσιν τῶν ἑννέα πρώτων αἰώνων καὶ αὐτήν, ὅσον τάχιστα, πρέπει νὰ διευρενήσῃ. Εἶτα δὲ ὑφίσταται ἡ ἐρμηνευτικὴ παράδοσις τῶν ὑπολοίπων αἰώνων, ἡ ὁποία πρακτικῶς ἐπιρεάζει τὴν σημερινὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περισσότερο τῆς παραδόσεως τῶν ἑννέα πρώτων αἰώνων.

Τὸ πρόγραμμα δύναται νὰ περιλάβῃ, εἰς ἑτέραν φάσιν, καὶ τὰς συγχρόνους ὁμοδόξους καὶ ἑτεροδόξους Ἑρμηνείας.

Ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι μία προσπάθεια τοιαύτης ἐκτάσεως ἀπαιτεῖ τὴν κινητοποίησιν ὄλων τῶν ὀρθοδόξων Ἑρμηνευτῶν, ἄφθονα ὕλικά καὶ τεχνικά μέσα, διότι ἡ προσπάθεια αὕτη θὰ ἀποδώσῃ πλήρως, ὅταν χρησιμοποιηθοῦν τὰ σύγχρονα συστήματα ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν (Data processing system).

Πρέπει νὰ συνειδητοποιηθῇ, ὅτι ἐκάστη ἐρμηνεία εἶναι μία πληροφορία περὶ τῆς ἐννοίας ἑνὸς χωρίου τῆς Π. ἢ τῆς Κ. Διαθήκης. Νομίζω, ὅτι εἶναι καιρὸς, ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν σύγχρονον Τεχνολογίαν, διότι αὕτη δύναται νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τῆς παραδόσεως.

Τὸ ἐπιτακτικὸν τοῦ ἔργου

1. Ἡ ἐποχὴ μας θέτει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογίαν πολλὰς, νέας ἐρωτήσεις, ἀπαιτοῦσα ταχείας ἀπαντήσεις. Ὁ ρυθμὸς ὅμως διερευνήσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔχει ὀργανωθῆ καί, ὅπως διεξάγεται νῦν, ἀπαιτεῖται πολὺς χρόνος διὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἀξιολόγησιν τῶν ἐπὶ ἐκάστου θέματος ἐρμηνευτικῶν θέσεων τῆς παραδόσεως. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀναγκαῖα ἡ καθιέρωσις μιᾶς πλέον ταχείας καὶ πλέον ἀποτελεσματικῆς μεθόδου διερευνήσεως καὶ συνδέσεως τοῦ ἐρμηνευτικοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ ἐρμηνευτικὸν παρόν.

2. Ἐν ὄψει τῶν ἐπὶ παγκοσμίῳ ἐπιπέδῳ ὑποχρεώσεων τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπαιτεῖται, ὅπως περατωθῇ τὸ ταχύτερον δυνατόν ἡ διερεύνησις τῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως, οὕτως ὥστε νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς, π ο ὅ πᾶσα σύγχρονος ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια δεσμεύεται καὶ μέχρι π ο ί ο υ σημείου. Ἐπίσης θὰ καταστῇ δυνατόν, διὰ πρώτην φοράν, νὰ γνῶρισωμεν ἀποδεδειγμένως τὴν ἐρμηνευτικὴν νοοτροπίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑρμηνείας καὶ τοὺς πνευματικοὺς μηχανισμοὺς αὐτῆς.

3. Θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ διεκδικήσις τῆς ὀρθοδόξου ἐρμηνευτικῆς προελεύσεως πολλῶν ἐρμηνειῶν, αἱ ὁποῖαι, ἀωνύμως ἢ ψευδωνύμως, κυκλοφοροῦν εἰς τὰς δυτικὰς Θεολογίας. Τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ ἕν στοιχεῖον ἐνόητος καὶ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς χρησιμώτατον εἰς τὸν θεολογικὸν διάλογον.

4. Ἐπὶ αἰῶνας ἀσκεῖται Ἑρμηνεία τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ πέραν γενικῶν

τινων ἀρχῶν, /αἱ ὁποῖαι
ἔχομεν συστηματικῶς
οὕτως ὥστε νὰ ἀποφεύγῃ
γίνηται σύγχρονος ἐρμ
καὶ ἀκόμη, νὰ δύναιται
ἐρμηνείας ἑνὸς στίχου,
τῶν ἐρμηνειῶν δι' αἰῶ

Ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας
συνειδησίας τῆς Ὁρθο

Τὸ ἔργον εἶναι μέγ
νόμος ἤρχισε τοῦτο
λογον τῶν διατιθεμένων
ρήση καὶ περὶ τῶν δε

Prof. Dr. Elias OIKON
of Patristic interpre

In order to define the
evaluation of the hermen
must be preceded by the
material. The existing va
pretations compell us, in
- day Interpreter, to seek
tation is to be judged. U
employed: a) that of «
Church. b) That of «unan
c) that of the «specilizat
pose». The above mentio
unofficial and unsufficien
should deriv from the a
put forth theoretically.

The proposals for ev
en «deductive» and «ind
ween «interpretation» an
tion of interpretations o
Interpreter. c) The classi
interpereted. d) The clas
from the original text.

τινων ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν συνήθως τὴν σφραγίδα τῆς Δύσεως, δὲν ἔχομεν συστηματικῶς ἐρευνῆσαι τὴν ἱστορίαν τῆς ὀρθοδόξου ἑρμηνείας, οὕτως ὥστε νὰ ἀποφεύγηται ἄκριτος υἱοθέτησις ξένων Ἑρμηνειῶν, καὶ νὰ γίνηται σύγχρονος ἑρμηνεία, συνεπῆς καὶ ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἱστορίας αὐτῆς καὶ ἀκόμη, νὰ δύναται πᾶς τις, ταχέως καὶ σαφῶς, νὰ ἴδῃ τὰς δυνατότητας ἑρμηνείας ἐνὸς στίχου, ἀποφευγομένης τῆς μονομερείας εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἑρμηνειῶν δι' αὐθαιρέτου λογοκρισίας τῶν λοιπῶν.

Ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας συντελεῖ ἀσφαλῶς εἰς τὴν αὐξησιν τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς ὀρθοδόξου Ἑρμηνείας τῆς Ἁγ. Γραφῆς.

Τὸ ἔργον εἶναι μέγα καὶ δύσκολον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ. Ὁ ὑποφαινόμενος ἤρχισε τοῦτο ἀπὸ διετίας καὶ πλέον καὶ προχωρεῖ μὲ ρυθμὸν ἀνάλογον τῶν διατιθεμένων ἐκάστοτε μέσων καὶ ἐπομένως δύναται νὰ μαρτυρήσῃ καὶ περὶ τῶν δυσχερειῶν του καὶ περὶ τῆς ὠραιότητός του.

S U M M A R Y

Prof. Dr. Elias OIKONOMOU : «Proposals for the evaluating classification of Patristic interpretations on the Old Testament».

In order to define the meaning of the term «hermeneutic tradition» a critical evaluation of the hermeneutic works offered by the Fathers is necessary. This must be preceded by the gathering of the very extensive amount of available material. The existing variety of interpretations as well as contradictory interpretations compell us, in order to facilitate and to guide properly the present-day Interpreter, to seek these principles on the basis of which each interpretation is to be judged. Until now the following criteria have been unofficially employed: a) that of «agreement» with the dogma or the «teaching» of the Church. b) That of «unanimity» or «majority agreement» of the interpretations; c) that of the «specilization» of the Interpreter and the interpretation «in purpose». The above mentioned criteria are correct in principle and are bothe unofficial and insufficient as well as *a priori*. The canons of the evaluation should deriv from the analysis of Patristic hermeneutics and should not be put forth theoretically.

The proposals for evaluation include four points : a) the distinction between «deductive» and «inductive» interperetation as well as the distinction between «interpretation» and «usage» of the Holy Scriptures. b) The differentiation of interpretations on the basis of the ecclesiastical responsibility of the Interpreter. c) The classification according to the extension of the text being interpreted. d) The classification according to the closeness or the distance from the original text.

Concerning point 1 it must be noted that in antithesis to what is done in the past, two indirect interpretations (parergon or applicable use) are of value, because their difference with direct interpretations is found in the conscience of the Interpreter. That is on the one hand in direct and unintended interpretation there exist the conscious hermeneutic will of the author, while in the indirect interpretation, on the other hand, we have the heeded interpretative consciousness, which is therefore more unbiased. In regard to point 2 interpretations are distinguished as a) official, b) systematical, c) indirect or inductive, d) hymnological and e) iconographical. In reference to point 3 the extension of the passage being interpreted should be seriously taken into account as a factor which determines the meaning. It is proposed that the interpretations should be evaluated and classified according to the following groups : a) words or terms, b) phrases, c) verses, d) verses of the same context, e) verses interpreted in relation to verses by the same or other authors of the Old or the New Testament («mosaics»). It is evident that the classification implies a kind of evaluation. Finally the organization of this endeavour is mentioned as well as its necessity both for Church and Theology.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΙΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΝ ΤΩΝ
ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΗΛΙΑ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Τακτικού Καθηγητού του Πανεπιστημίου *Αθηνών

ΑΘΗΝΑΙ 1973

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΙΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΗΛΙΑ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Τακτικού Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὸ θέμα τοῦ συνεδρίου προϋποθέτει ὡς καθορισμένον καὶ γνωστὸν ἀντικείμενον τὴν «πατερικὴν ἐρμηνευτικὴν παράδοσιν», ὡς δεδομένην τὴν ἀξίαν ταύτης καὶ θέτει θέμα ἀξιολογήσεώς της ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ παρόν, τὴν σύγχρονον δηλονότι βιβλικὴν ἔρευναν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀφορισμοὶ γενικοὶ καὶ ἀόριστοι, ὡς συνέβαινε περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος, καθ' οὓς ὑπεστηρίζετο ὅτι «ἀδύνατον... νὰ ἐπιτευχθῇ ἀληθῆς γραμματικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐρμηνεία... ἂν μὴ κρηπίς εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν πατέρων»¹, δὲν ἱκανοποιοῦν πλέον.

Πρὸ πάσης ὁμῶς γενικῆς καὶ ἀορίστου ἀξιολογήσεως τῆς πατερικῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως ἀπαιτεῖται σαφῆς καθορισμὸς καὶ περιγραφή τοῦ περιεχομένου τοῦ ὅρου «πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοσις». Καὶ τοῦτο, διότι (α) οὔτε κατάλογος Πατέρων ἐπίσημος καὶ ἀνεγνωρισμένος ὑφίσταται, μολονότι ἐπικρατεῖ διαφορισμὸς τῶν Χριστιανῶν συγγραφέων εἰς «Πατέρας» καὶ «ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς», μὲ ἀνάλογον ἀξιολογικὴν διαφοροποίησιν καὶ (β) οὐδεμία ἀπάντησις ἐδόθη εἰς τὸ ἐρώτημα «τί εἶναι ἡ ἐρμηνευτικὴ παράδοσις».

Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι, πρὸ πάσης ἀξιολογικῆς κρίσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς προσφορᾶς τῶν Πατέρων, προηγεῖται ἡ ταξινόμησις τοῦ πολυπληθοῦς καὶ ποικίλου ὕλικου, οὕτως ὥστε ἡ ἀξιολόγησις νὰ διαμορφωθῇ ἀναλόγως.

Αἱ διαπιστώσεις

Ἡ ἀνάγκη διαφοροποιήσεως τῶν πατερικῶν ἐρμηνειῶν κατέστη ἐπιτακτικωτέρα, ἀφ' ἧς διεπιστώθη, ὅτι ὑφίσταται μέγας ἀριθμὸς ἐρμηνειῶν τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ποικιλία ἐρμηνειῶν, ἀλληλοσυγκρουόμεναι τοιαῦται κ.ἄ.²

1. Πρβλ. Ἐμμ. Ζολώτα, Λόγος εἰσιτήριος εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Κ. Διαθήκης, 1893, σελ. 14.

2. Λ.χ. ἡ ἐν Γεν. 1,2 φράσις «Πνεῦμα Θεοῦ» ἐρμηνεύεται ποικιλοτρόπως. Οὕτως ὁ Ἰππόλυτος (Ἐλεγχος ΣΤ', ΒΕΠΕΣ, 5, 287) ἐρμηνεύει «εἰκὼν τῆς ἀπεράντου δυνάμεως» καὶ ἄλλαχού ὁ ἴδιος (Ἀμφιβαλλόμενα εἰς τὰ Ἅγια Θεοφάνεια, ἐν ΒΕΠΕΣ 6, 269) ἐρμηνεύει ἄλλως «τοῦτο δέ ἐστὶν τὸ πνεῦμα τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐπιφερόμενον ἐπά-

αιλών) οἱ σημιτικὲς γλώσσες καὶ μάλιστα ἡ ἑβραϊκὴ ἀνέχθησαν στὴν ἔννοια τῆς δυνάμεως (αἶλ) καὶ τῆς παντοδυναμίας καὶ ἀπὸ αὐτὸ προσδιώρισαν τὸ Θεὸ ὡς Ε-λόαχ καὶ Αἰλ. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἀπὸ τὴν ἐπισθητή, ἂν καὶ μὴ ὁρατὴ πραγματικότη-
τα τοῦ πνεύματος (ἀέρος) ἀνέχθη στὸν προσδιορισμὸ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ ὡς πνεύματος (πρβλ. «Πνεῦμα ὁ Θεός»).

Ἡ διατύπωση τοῦ ἀντικειμένου τοῦ κόσμου τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἀντιλήψεων πα-
ράγεται ἄλλοτε δι' ἀφαίρεσεις καὶ ἄλλοτε διὰ προσθήκης ἐννοιολογικῶν συστα-
τικῶν στὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἡ χρηστικὴ μεταφορὰ
συγκεκριμένης λέξεως ἀπὸ τὴ στάθμη τοῦ ἀντικειμένου, δηλαδὴ τῆς μορφῆς, στὴ
στάθμη τῆς ἀφηρημένης χρήσεως συνιστᾷ ἀναγωγή τῶν συγκεκριμένων ὀνομα-
σιῶν στὴ στάθμη τῶν ἐννοιῶν καὶ ἰδεῶν. Μὲ αὐτὴ τὴν αὐτόματη, θὰ ἔλεγα, νο-
ητικὴ διαδικασία δημιουργεῖται ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐσωτερικῶν συναρτήσεων τοῦ ἀντι-
κειμενικοῦ κόσμου ἢ τοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμένων στὸ χῶρο τῆς ἀφηρημένης ἀν-
θρώπινης διανοίας. Μὲ αὐτὴν τὴν διαδικασία, ἡ περιγραφικὴ γλώσσα ἢ, ὅπως ὀνο-
μάζεται, ἡ γλώσσα τοῦ μύθου τρέπεται σὲ σημειολογικὰ γέφυρα, μέσῳ τῆς ὁποί-
ας ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει ἀπὸ τὴν περιγραφή τοῦ κάθε μέρους τῆς ἀντικειμενικῆς
πραγματικότητος στὴν ἐννοιά του, τίς σχέσεις του κ.λπ.

Ὡς κατακλείδα τοῦ ἔργου του (στ. 1309 καὶ 1312) ὁ Ἀδριανὸς διατύπωσε
σὲ ἔξη σημεῖα τὴν προτεινόμενη διαδικασία γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Θεωρεῖ πρωτίστως, ὅτι ἀρμύζει νὰ ἐστιάζεται ἡ προσοχὴ τῶν μαθητῶν («τὴν
διάνοιαν ἐφιστᾶν») στὰ θέματα τῶν κειμένων («τῶν ῥήσεων ὑποθέσεις») μετὰ νὰ
προσφέρεται ἢ κατὰ λέξιν ἐρμηνεῖα, ὥστε νὰ σχηματίζεται τὸ σύνολον τοῦ νόημα-
τος τῶν λόγων, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχε τὸ νόημα («ὡς ἂν, διανοίας μὴ ὑπαρχούσης, ἢ
διὰ τῶν λόγων πλάζοιτο σύστασις»). Γιὰ νὰ ἀποσαφηνίσει τὴν προτεινόμενη δια-
δικασία, ἀναφέρεται στὸ παράδειγμα τοῦ πηδάλιούχου τοῦ πλοίου, ὁ ὁποῖος ἔχει
κατὰ νοῦν τὸν προορισμὸ τοῦ πλοίου καὶ συντονίζει πρὸς αὐτὸν ἕλες τίς ἐνέργειές
του. Τὴν ἐφαρμογὴ τῆς κυβερνητικῆς αὐτῆς ἀρχῆς μεταφέρει στὴν ἐρμηνεῖα τῆς
Ἁγίας Γραφῆς, ἐπειδὴ, ὅπως αἰτιολογεῖ, ὅταν δὲν ὑπάρχει σαφὴς σκοπὸς, προκύ-
πτουν τυχαῖες καὶ ἀσυνάρτητες ἐρμηνεῖες.

Υπογραμμίζει, ἐπίσης, τὴν ἀναγκαιότητα ὑπάρξεως ὁδηγοῦ τῆς ἀναγνώσεως
τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἐπικαλεῖται, πάλιν, τὴν ἐμπειρία ἀπὸ τὴν πλεύση ἐνὸς πλοί-
ου, ὅταν αὐτὴ γίνεται ἀπὸ πρόσωπο, ποῦ ἀγνοεῖ τὰ ὑφιστάμενα προβλήματα τοῦ
δρομολογίου καὶ χρειάζεται νὰ τοῦ ἐπιστημαίνονται τὰ δυσχερῆ σημεῖα τῆς πορείας
ἀπὸ ἐμπειρο πλοηγό. Συμπεραίνει δέ, ὅτι ὁ διδάσκων τὴ Γραφή ὀρίζει τὴν κατεύ-
θυνση ποῦ πρέπει νὰ λάβει ἡ σκέψις τῶν μαθητῶν («τὴν τῆς ἐαυτῶν διανοίας ἐπι-
δοῦναι ροπήν»).

Φρονεῖ, ὡς δεύτερον, ὅτι πρέπει: (α) νὰ πληροφορεῖ τοὺς μαθητὲς περὶ τῶν
ἰδιαιτεροτήτων τῆς Γραφῆς, (β) νὰ προσφέρει τὴ διάκριση τῶν σχημάτων (τοῦ λό-

γου), (γ) νὰ βοηθεῖ στὴ διάγνωση τῶν τρόπων, καὶ (δ) νὰ ἐπιδιώκει τὴ σαφήνεια τῆς κατὰ λέξιν ἐρμηνείας.

Θεωρεῖ, τρίτον, ὡς αὐτονόητο, ὅτι εἶναι ἀπορριπτέα ἡ ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς χωρὶς μέθοδο καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἀμέθοδη ἐρμηνεία ἀεροβασία («ἵπτασθαι μὲν, ἀλλὰ μὴ δι' ὁδοῦ βαίνειν προθεμένους»).

Υπογραμμίζει, ὡς τέταρτο, ὅτι στὴν ἐρμηνεία πρέπει νὰ ὑπάρχει μεθοδολογικὴ συνέπεια μετὰ ἐμμονῆς («γενναίως ἔχεσθαι καθόλου τῆς ἀκολουθίας»), γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἀκριβὴς ἔννοια.

ὑποδεικνύει, ὡς πέμπτο, ὅτι ἡ ἔννοια τῶν συγκεκριμένων («ρητῶν») πρέπει νὰ τίθεται μὲ τὴν τάξη τοῦ σώματος, ἐνῶ τῶν θεωρητικῶν, σὲ σχῆμα ποῦ ἀφορᾷ στὸ σῶμα.

Σημειώνει, ὡς ἕκτο, ὅτι οἱ προφητεῖες ἔχουν γραφεῖ σὲ πεζὸ λόγο («λογάδην»), ὅπως τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Ἰερεμίου, ἢ ἐμμέτρως, ὅπως οἱ Ψαλμοὶ τοῦ Δαυὶδ καὶ τὰ ὑπάρχοντα στὰ βιβλία τῆς Ἐξόδου καὶ τοῦ Δευτερονομίου. Ὅσα εἶναι ἔμμετρα καὶ παραδόθηκαν μετὰ ὠδῆς δὲν εἶναι ποτὲ προφητεία («οὐκ ἂν ποτε εἴη προφητεία»), ὅπως συμβαίνει στὰ λοιπὰ ἔμμετρα τῶν βιβλίων τοῦ Ἰῶβ καὶ τοῦ Σολομῶντος.

Ὁ Ἀδριανὸς προσθέτει τὰ τρία, κατ' αὐτόν, γνωρίσματα («ιδιώματα») τοῦ χαρακτήρος τῆς ἐβραϊκῆς γλώσσας καὶ τὰ ἐξετάζει μὲ βάση τὴ σημειολογία τῆς ἀλεξανδρινῆς κοινῆς ἐλληνικῆς, ὅπως αὐτὴ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα (Ἰουδαίους) μεταφραστές τῆς Π.Δ. Τὰ τρία τμήματα τοῦ ἔργου εἶναι : (α) Τὸ τμήμα τῆς σημειολογίας τῶν διανοημάτων («ἐπὶ τῆς διανοίας»), (β) Τὸ τμήμα τῆς Σημασιολογίας/ Σημαντικῆς («ἐπὶ τῆς λέξεως») καὶ (γ) Τὸ τμήμα τῆς συντάξεως («ἐπὶ τῆς συνθέσεως»).

Ἡ διαπραγμάτευση τῶν ἀνωτέρω γίνεται μὲ ταξινομημένες διακρίσεις τῆς διβλικῆς σημειολογίας καὶ πολλὰ παραδείγματα, προερχόμενα ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Π.Δ. Ἐλάχιστα προέρχονται ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Τοῦτο ὀφείλεται προφανῶς στὸ γεγονός ὅτι ἡ σημειολογία τῆς διαστέλλεται ἀπὸ τὴ σημειολογία τῆς Παλαιᾶς. Ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶναι συντεταγμένη μὲ βάση τὴ σημειολογία τῆς ὁμιλουμένης, τότε, ἐλληνικῆς γλώσσας, ὑπάρχουσες δὲ ἀποκλίσεις ὀφείλονται στὴν ἐπίδραση τῆς παλαιοδιαθηκικῆς σημειολογίας. Στις περιπτώσεις αὐτὲς ὀμιλοῦμε περὶ ὑπάρξεως σημιτισμῶν στὸ κείμενο. Πρέπει νὰ υπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ ἔκφραση τῶν νοημάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης, διὰ μέσου τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου, συνιστᾷ θεμελιῶδες γνώρισμα τοῦ χριστιανικοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴ μετάφραση τῶν Ὁ. συνδέθηκε, πρωτογενῶς καὶ ὄχι δευτερογενῶς διὰ μέσου μεταφράσε-

4. Ἡ παλαιοδιαθηκικὴ ἐπιστήμη θεωρεῖ ὅτι καὶ οἱ προφητεῖες διατυπώθηκαν σὲ ποιητικὴ μορφή, ἔχουν δηλαδὴ μέτρο.

ως, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων καί, δι' αὐτῆς, μετὰ τὴν ἐλληνικὴ σκέψη. Ἡ πρωτογενὴς σχέση ἐχει ἀναντικατάστατο κύρος· κάθε μεταφορὰ τῆς σὲ ἄλλῃ γλῶσσα πρέπει νὰ θεωρεῖται ὅτι γίνεται *κατ' ἄκραν οὐκονομίαν καὶ πάντοτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ ἐλληνικὸν κείμενον*. Γενικῶς, κάθε ἐγχείρημα γλωσσικοῦ ἀφελθισμοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι επικίνδυνον, ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ σὲ λανθάνουσα ἢ σκόπιμη παραχάραξη τῆς ἀρχικῆς ἐκφράσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ χρησιμοποιούμενον ἀπὸ τὸν Ἀδριανὸν κείμενον τῶν Γραφῶν, κατὰ τὴν ἐκδόσιν τῆς Πατρολογίας τοῦ Migne, παρουσιάζει πλῆθος ἀποκλίσεων ἀπὸ τὴν μεταφραστικὴν τῶν Ἑβδομήκοντα (βλ. τὴν κριτικὴν ἐκδόσιν τοῦ Raifs) καὶ παρέχει βάσιμους ὑπόνοιες, ὅτι ὁ Ἀδριανὸς χρησιμοποίησε καὶ ἄλλες ἀρχαῖες μεταφράσεις. Οἱ ἀποκλίσεις, νομίζω, ὅτι ὀφείλονται στοὺς ἰδίους λόγους, τοὺς ὁποίους ἐπεσήμανα, τὸ ἔτος 1962, στὴ σύντομὴ ἔρευνά μου στὴν Α' ἐπιστολῇ τοῦ Κλήμεντος⁵. Μία ἀποκλειστικὴ ἔρευνα τοῦ θέματος θὰ δείξει, ἂν στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀδριανοῦ ὑφίστανται καὶ ἄλλοι.

Β'. Η ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΝΟΗΜΑΤΩΝ

Ἡ Σημειολογία τῆς Π.Δ., ἀλλὰ καὶ ὠρισμένων, προφανῶς ἐπηρεαζομένων ἀπὸ τὴν παλαιοδιαθηκικὴν σημειολογίαν, περιπτώσεων τῆς Καινῆς Διαθήκης ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Ἀδριανὸν «Ἀρχὴ τῶν ἐπὶ τῆς διανοίας». Θεωρεῖ προφανῶς τις λέξεις ὡς τὴν ἀφετηρίαν («ἀρχήν») ἐκφράσεως τῶν ἐνοιῶν.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον ὀνομάζεται, ὅπως σημειώθηκε προηγουμένως, «ἀρχὴ ἐπὶ τῆς διανοίας» καὶ ἀναφέρεται στὴ σημειωτικὴ, δηλαδὴ στὸν παλαιοδιαθηκικὸν τρόπο διατυπώσεως τῶν θεῶν ἰδιοτήτων καί, κυρίως, τῶν θεῶν ἐνεργειῶν στὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἐνοιες τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν σχηματίζονται μετὰ βάσιν τὰ προσιδιάζοντα στὸν ἄνθρωπον («ἀπὸ τῶν ἡμῖν προσόντων»). Τὸ σημειολογικὸ ὕλικον διακρίνεται στίς ἀκόλουθες δεκαπέντε ομάδες: (α) τὰ μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος («ἀπὸ τῶν μελῶν»), (β) οἱ αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου («ἀπὸ αἰσθήσεων»), (γ) οἱ συναισθηματικὲς καταστάσεις («ἀπὸ κινήσεων ψυχικῶν»), (δ) οἱ σωματικὲς κινήσεις («ἀπὸ κινήσεων σωματικῶν»), (ε) οἱ ψυχικὲς διαθέσεις καὶ καταστάσεις τοῦ («ἀπὸ παθῶν ψυχικῶν»), (στ) οἱ σωματικὲς καταστάσεις («ἀπὸ παθῶν σωματικῶν»), (ζ) οἱ ἀνθρώπινες διαθέσεις («ἀπὸ διαθέσεων»), (η) οἱ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις («ἀπὸ κοινῶν δοξῶν»), (θ) τὰ ἀξιώματα («ἀπὸ ἀξιωματικῶν»),

5. Ἡλ. Β. Οἰκονόμου. «Τὸ κείμενον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατὰ τὴν Α' Κλήμεντος». Θεολογία ΔΓ' (1962) 600-626.